

Kultur-Språk-Medier

Examensarbete i Svenska i ett mångkulturellt samhälle

15 högskolepoäng, avancerad nivå

”Jag är bara jag”

En textanalys av hur genus och sexualitet konstrueras i två
ungdomsböcker

Anna Järpvall

Examen och poäng (Grundlärarexamen, 240 hp)
Datum för slutseminarium (2019-06-04)

Examinator: Lotta Bergman
Handledare: Anna Clara Törnqvist

Abstract

Syftet med denna uppsats är att genom en textanalys undersöka hur genus och sexualitet konstrueras i ungdomsböckerna *Jag, En* (David Levithan 2013) och *Gilla "Hata horan!"* (Johanna Nilsson 2012). Problemformuleringen och dess relevans har en stark koppling till skolans värdegrund, således undersöker jag även hur dessa texter skulle kunna ligga till grund för ett värdegrundsarbete utifrån just genus och sexualitet. I min uppsats utgår jag från nysstämmande begrepp som sociala, och kulturella, konstruktioner. För att synliggöra genus använder jag mig utav Maria Nikolajevs motsatsschema över vad som anses vara stereotypt manligt och kvinnligt och jag antar även ett queerteoretiskt förhållningssätt där jag tittar på hur genus och sexualitet skapas i förhållande till heteronormen. I båda böcker finns könsstereotypa karaktärer och man kan se kopplingar mellan genus och makt i båda böcker, dock främst i *Gilla "Hata horan!"*. *Jag, En* erbjuder, trots vissa normativa karaktärer och strukturer, många identifikationspositioner för läsaren och frångår till stor del heteronormen. Båda böcker har didaktisk potential när det kommer till att koppla läsningen till skolans värdegrund rörande genus, sexualitet och könsroller, dock med olika ingångar.

Nyckelord: Genus, normer, queer, sexualitet, textanalys, ungdomslitteratur, värdegrund

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Teoretiska utgångspunkter.....	8
Genus.....	8
Sexualitet.....	8
Socialkonstruktivism.....	9
Heteronormer.....	10
Queerteori.....	11
Tidigare forskning.....	13
Metod.....	16
Metodkritik.....	17
Urval.....	18
Analys.....	19
<i>Jag, En</i>	19
Odefinierat kön.....	19
Manligt/kvinnligt.....	21
Avvikande från heteronormen.....	22
Idrottskillar, våldsamma män och omvårdande mammor.....	23
En icke förgivettagen heteronorm.....	25
Sexualitet kopplad till kön eller ej.....	26
<i>Gilla "Hata horan!"</i>	28
Tjejer är vackra, killar är bra på idrott.....	29
Manligt genus ger makt.....	31
Sex på olika villkor.....	34
Bestraffning av de som avviker.....	35
Texternas koppling till skolans värdegrund.....	37
Identifikationspotential i texterna.....	38
Didaktisk potential.....	39
Slutdiskussion.....	41
Normskapande och normbrytande.....	42

Att arbeta med värdegrund och skönlitteratur	43
Fortsatt forskning	44
Referenser	46

Inledning

“Det är jätteäckligt!”. Jag sitter med en liten grupp elever och pedagoger i en minibuss. Vi har diskuterat en bok av Jonas Gardell och det har förts fram i diskussionen att han är homosexuell och bland gruppen elever väcker detta starka känslor. Enligt dem är kärlek och sex något som ska ske mellan en man och en kvinna, andra alternativ tycker de är “äckligt” och “onaturligt”.

I skolan vet vi inte vilken elevernas sexuella läggning är eller vilket kön, eller ickekön, som de identifierar sig med. Vi vet inte hur de känner, tänker eller om de upplever sig kränkta av diskussioner som den ovan. Jag inser att här har vi i skolan ett ansvar, och ett stort arbete, framför oss när det kommer till vårt uppdrag att förmedla skolans värdegrund. Nedan följer valda delar ur skolans värdegrund kopplat till just genus och sexualitet.

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling (Lgr 11, 7)

Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmönster. (Lgr 11, 8)

Arbetet med ovanstående uppdrag lämpar sig särskilt bra för svenskämnets litteraturundervisning. Jag menar att det är genom de olika åsikter, livsåskådningar, levnadssätt, kulturella och sociala kontexter som eleverna möter i skönlitteraturen kombinerat med mötet med individerna i klassen skapas situationer där de får möjlighet att utveckla en förståelse och förmåga till inlevelse. Uppdraget från läroplanen reflekteras också i syftestexten i kursplanen för grundskolans svenskämne genom följande formuleringar:

I undervisningen ska eleverna möta samt få kunskaper om skönlitteratur från olika tider och skilda delar av världen. [...] I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat

estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, *den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden* (min kursiv.). (Lgr 11, 223)

Det är således genom mötet med skönlitteratur som eleverna ska tillägna sig förmågan till empati och förståelse samt utgångspunkter för att utveckla sina personligheter. I detta utvecklande av identitet är frågor om genus, sexualitet och normer centrala. Det är också utifrån dessa begrepp som ett arbete med att skapa förståelse och inlevelse i andra människors levnadsvillkor kan ta sin början. Vilka normer kring sexualitet och genus som eleverna möter genom skönlitteraturen blir därför av stor betydelse och framförallt hur dessa diskuteras och hur arbetet med dessa frågor organiseras inom svenskundervisningen.

Vidare föreskriver det centrala innehållet i kursplanen för svenska att undervisningen ska behandla: “[s]könlitteratur för ungdomar och vuxna från olika tider, från Sverige, Norden och övriga världen. Skönlitteratur som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor.” (Lgr 11, 227) vilket med tydlighet styrker mitt val av uppsatsämne.

Skolan har ett övergripande uppdrag att verka för att elever utvecklar tolerans och förmåga till inlevelse samt att varje elevs personlighetsutveckling främjas. Skolans värdegrund omfattar många olika aspekter och frågor, något jag inte avser täcka i detta examensarbete som fokuserar på skolans värdegrund kopplat till genus och sexualitet. Detta uppdrag, menar jag, med ovanstående i åtanke, kan med fördel utföras inom svenskämnet och i synnerhet i arbetet med skönlitteratur. Mot bakgrund av ovanstående skrivelser i för grundskolan och svenskämnet aktuella styrdokument är en analys av sexualitet och genus i de skönlitterära texter som potentiellt skulle kunna användas i svenskundervisningen angelägen.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur normer kring genus och sexualitet skapas och framställs i ungdomsromanerna *Jag, En* av David Levithan (2013) och *Gilla "Hata horan!"* av Johanna Nilsson (2012) samt hur dessa skönlitterära texter skulle kunna ligga till grund för värdegrundsarbete. Mina frågeställningar är:

- Hur konstrueras genus i texterna?
- Hur framställs sexualitet i texterna?
- På vilket sätt skulle dessa texter kunna ligga till grund för värdegrundsarbete?

Då genus och sexualitet till stor del hör samman, inte minst enligt det queerteoretiska förhållningssättet, så kommer de två första frågeställningarna till viss del sammanflätas.

Teoretiska utgångspunkter

Genus

Genus, är ett begrepp som pekar på kulturella skillnader mellan könen. Begreppet avser visa på skillnaden mellan biologi och kultur samt att vi bör se relationer som något som formas kulturellt och socialt snarare än något som finns inneboende i oss och på så vis är det även föränderligt (Ambjörnsson 2004, 11). Yvonne Hirdman var en av de första att använda genusbegreppet i Sverige och hon beskriver även genussystemet som hon menar är en struktur som ordnar könen under två logiker (2007). Den första handlar om isärhållandet av könen, dikotomin som innebär att könen inte ska blandas. Denna ”lag” rör sig på flera arenor, såväl fysiska som psykiska och rör till exempel platser, sysslor samt önskvärda egenskaper. Den andra logiken rör hierarkin könen emellan, om hur mannen är norm där kvinnan i förhållande till honom är det avvikande (Ambjörnsson 2004, 17; Hirdman 2007, 212-215). Systemet bygger på ett motsatstänkande där mannen är norm, det positiva, och kvinnan således blir det negativa och avvikande. Hirdman har myntat begreppet ”genuskontrakt” som pekar på att olika samhällen över tid har olika riktlinjer för hur män och kvinnor förväntas bete sig mot varandra, hur de ska prata, se ut, klä sig osv (Hirdman 2007, 216-217). Det är dock inte ett kontrakt i den bemärkelsen att två jämbördiga parter kommer överens utan en nedärvd överenskommelse över könens förpliktelser, rättigheter och skyldigheter (Hirdman 2001, 84).

Sexualitet

Världshälsoorganisationen (WHO) definierar sexualitet utifrån ett helhetsperspektiv där man inkluderar det biologiska perspektivet, det psykologiska samt det sociala perspektivet:

Sexualitet är en integrerad del av varje människas personlighet, och det gäller såväl man och kvinna som barn. Den är ett grundbehov och en aspekt av att vara mänsklig, som inte kan skiljas från andra livsaspekter. Sexualitet är inte synonym med samlag, den handlar inte om huruvida vi kan ha orgasmer eller inte, och är heller inte summan av våra erotiska liv. Dessa kan men behöver inte vara en del av vår sexualitet.

Sexualitet är mycket mer: den finns i energin som driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt att röra vid varandra. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa (Löfgren-Mårtenson, Lotta, Sexualitet, 2013, 17-18).

Är det relevant att studera sexualitet som fenomen, eller är det något privat som finns naturligt inom oss och därför inte behöver utredas vidare? Sociologen Gisela Helmius hävdar att “varhelst två människor är tillsammans sexuellt finns samhället med som en tredje part” (Löfgren-Mårtenson 2013, 10). Samhället bär en kontrollerande funktion, tex. när det kommer till lagar och normer i den rådande gruppen men även en tillåtande funktion utifrån de rådande kulturella normerna (Löfgren-Mårtenson 2013, 10-11). Det är samhället som lär oss när, var, hur och med vem vi kan ha en sexuell relation. Socialepidemiologen och forskaren Juliet Richters pekar, i enlighet med det socialkonstruktivistiska synsättet, på att detta leder till att samma sexuella handling tolkas och förstås på olika sätt beroende på tid och sammanhang. Detta innebär att sexuellt beteende måste förstås i sitt sammanhang (Löfgren-Mårtenson 2013, 50-51, 59).

Socialkonstruktivism

De amerikanska sociologerna John Gagnon och William Simon var tongivande när det kom till den socialkonstruktivistiska tradition som växte fram under andra hälften av 1900-talet i USA. De, liksom den samtida Foucault, menade att sexualiteten är en historisk och social produkt som inte kan reduceras till en biologisk drift (Löfgren-Mårtenson 2013, 42). Foucault menar att det inte finns någon “äkt” eller “naturlig” sexualitet, den “sanna” sexualiteten existerar inte (Butler 2005, 9). Enligt ett socialkonstruktivistiskt förhållningssätt analyserar man sexualitet som en social företeelse som är inlärd snarare än något man föds med. Sexualitet är något som formas utifrån interaktion med andra individer såväl som med samhället (Magnusson, Chris & Häggström-Nordin, Elisabet, Berg, Lena, 2009, 22). Enligt Gagnon och Simon så formar varje kultur således en egen, för tiden, specifik “sexosofi”, dvs. sexuella normer och värderingar. Dessa i sin tur sammanfogas till sexuella skript. Skripten svarar på frågorna “när, var, hur och med vem eller vilka” och definitionerna är en pågående process, ständigt i förändring, och formas utifrån vad som är kulturellt önskvärt. Skripten fungerar som en form av manuskript för

sexuella handlingar, vilka hjälper oss leva upp till olika kulturella förväntningar. De, på en samhällelig nivå, skapade skripten internaliseras och förankras i individen som formar sitt individuella skript (Löfgren-Mårtenson 2013, 43,58-59). Sexualitet är, liksom kön, socialt konstruerade vilket innebär att de är föränderliga (Berg 2009, 35).

Utifrån detta konstruktivistiska perspektiv så *blir* pojkar och flickor sexuella snarare än att de *är* det, och detta “görande” är en pågående process (Berg 2009, 35). Den könsskapande processen börjar med att vi definieras som antingen pojke eller flicka beroende på våra genitalier och sedan utgår denna process på att definiera och skapa skillnader mellan de två könen. Denna konstruerade olikhet påverkar även skapandet av vår sexualitet där vi förväntas attraheras av olikheter (Berg 2009, 40).

Heteronormer

I *Materialiserade sexualiteter* (2012) återges etnologen Lena Martinsson och pedagogen Eva Reimers beskrivning av normer som något som “möjliggör makt och ojämlikhet”. Normer förknippas med vad som är normalt, och genom forandet av normer så formas även det icke-normala, det som avviker. Normerna ses som sanning, som något naturligt och de beskriver etablerade föreställningar kring relationer och hur de ska se ut (Göransson, 18). Normerna kan ses som sociala regelsystem som synliggörs först när någon bryter mot dem. Heteronormativitet innebär att man antar att alla är heterosexuella och att det är det naturliga sättet att leva (Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda* 2002, 100-101).

Vidare, om man tittar på normer gällande sexualitet och genus, så kan dessa kopplas samman med vad Butler kallar för den *heterosexuella matrisen*. Den heterosexuella matrisen kräver en genusordning med två tydligt identifierade kön/genus: ett kvinnligt och ett manligt. De två könen definieras som varandras motsatser (Butler, 2005: 10) och förväntas attraheras av varandra (Göransson 2012, 18). Butler menar att heteronormativitet innebär heterosexualitet som det naturliga sättet att leva, en självklarhet. Olika institutioner, strukturer, relationer och handlingar upprätthåller heterosexualiteten som det naturliga genom ett aktivt normerande som bygger på en binär könsuppfattning där det som inte faller inom ramen för dessa normer ses som avvikande

(Butler 2005, 11). Fanny Ambjörnsson skriver i *I en klass för sig* att normer enbart existerar i relation till en tänkt motpol, till det den inte är. Som exempel tar Ambjörnsson, bland annat, heterosexualiteten som existerar i relation till vad den inte är, oftast homosexualitet. Med andra ord, vi vet vad vi är genom att veta vad vi inte är. På så vis är normer beroende av avvikelser. Vidare så innefattas normerna och avvikelserna av en hierarkisk ordning där, i detta fall, heterosexualiteten har en överordnande ställning gentemot andra sexualiteter (Ambjörnsson 2004, 22).

Tiina Rosenberg beskriver hur heteronormen har två bärande principer. Den första handlar om hur vi genom att tänka i dikotomier där man delar upp en enhet i två delar pekar på olikheterna dem emellan. Den heterosexuella normen ses som naturlig och därmed även önskvärd och i motsats till detta så blir homosexualitet något avvikande, ett problem, som behöver förklaras. På så vis skapas ett "vi" och "de" tänk. Den andra bärande principen innebär att de som avviker ska ge sig in på normens planhalva och assimileras. Då har de privilegierade grupperna redan bestämt "reglerna", en måttstock som alla ska mätas mot (2002, 102-103).

Queerteori

Rosenberg pekar på svårigheten med att definiera termen queer. Hon menar att queer är ett begrepp som egentligen inte bör definieras alls då en viktig del av det queerteoretiska förhållningssättet ursprungligen var att inte fastslå någon exakt definition av begreppet. Istället var tanken att det queera skulle suddas ut kategorier och bör således inte själv bli en sådan. Queerteori är en mix av olika studier och riktningar, en teori som kritiskt granskar det heteronormativa och de institutioner, strukturer, relationer och handlingar som upprätthåller heterosexualitet som en naturlig ursprungssexualitet. Don Kulick, professor i socialantropologi, skriver i sin definition av ordet att queer snarare än en identitet är ett kritiskt förhållningssätt till det normativa (Rosenberg 2002, 11-13).

Precis som inom socialkonstruktivismen anser man inom queerteorin att sexualitet är konstruerad utifrån sociala, historiska och geografiska faktorer. Queerteorin motsätter sig de rådande definitionerna av sexuella identiteter och de motsätter även de rådande köns/genusdefinitionerna (Rosenberg 2002, 63-54). En av queerteorins mest centrala

delar är kritiken av heteronormen och hur allt som faller utanför denna norm ses som avvikande och på så vis ses som fel (Rosenberg 2002, 100-101).

Tidigare forskning

Malin Alkestrand undersöker i *Magiska möjligheter. Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete* (2016) hur man kan arbeta med värdegrundsarbete utifrån fantasyfiktur. Hon använder sig utav begreppet *didaktisk potential*, ett begrepp som hon säger använts i flera olika sammanhang men oftast utan att definieras. Hon använder begreppet för att undersöka ”vilka möjligheter att problematisera värdegrundsfrågor som skönlitteratur ger upphov till.” (2016, 70). Alkestrand klargör dock att hon inte anser att det finns skönlitteratur utan didaktisk potential, hon menar att även den litteratur som inte är samstämmig med skolans värdegrund har didaktisk potential. Den litteraturen kan ge ypperliga möjligheter för att kritiskt granska texter, dock med en väl genomtänkt pedagogik så att rätt värden framgår. Jag kommer, liksom Alkestrand, använda mig utav begreppet *didaktisk potential* när jag analyserar mina texter i förhållande till skolans värdegrund.

I *Modig och stark-eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola* (Kåreland (red.) 2005) undersöker fyra litteraturvetare och en pedagog ett urval av skönlitterära böcker från förskolan till högstadiet utifrån ett genusperspektiv. Lena Kåreland menar att boken kan ses som ett resultat av hur vikten av att titta på genus kopplat till skola har ökat med åren och undersöker hur genus skapas i barn- och ungdomsböcker men även hur dessa böcker används i förskola och skola. Boken är uppdelad i tre delar där de första två delarna rör barn i de yngre åldrarna och i den tredje delen studeras två ungdomsböcker som analyseras utifrån hur kön konstrueras i de aktuella böckerna. Böckerna som analyseras är *Hjärtans fröjd* av Per Nilsson samt *Vinterviken* av Mats Wahl. Helen Schmidl ser att karaktärerna i *Hjärtans fröjd* till stor del faller utanför klassiska könsmönster. Hon menar även att boken erbjuder många tillfällen för såväl identifikation som för ifrågasättande och att det är karaktärernas mänsklighet, att de inte är perfekta, som gör att den unga läsaren kan identifiera sig med dem. Kåreland undersöker hur John-Johns manlighet konstrueras i boken *Vinterviken*. Hon ser att faktorer som klass och etnicitet sätter honom i en maktlös position som inte vägs upp av genus. Att Kåreland tar in andra aspekter såsom till exempel klass i sin undersökning ger en bredare bas men låter inte genusfrågan få fullt fokus. I min undersökning har jag valt att enbart utgå från de två, till stor del sammanvävda, faktorerna genus och sexualitet för att öka möjligheten till en

djupdykning utifrån just dessa aspekter. Schmidl och Kåreland har även valt att undersöka vars en skönlitterär bok, ett val som kan leda till en djuplodad och fokuserad analys men som samtidigt missar den jämförande aspekten som jag tror är gynnsam och givande i denna kontext.

Gunilla Molloy, docent i svenska med didaktisk inriktning, talar i *När pojkar läser och skriver* (2007) om skolans dubbla uppdrag - kunskapsuppdraget och demokratiuppdraget. Med demokratiuppdraget avses förenklat att eleven ska få förutsättningar att tillägna sig en "demokratisk kompetens". Detta innebär inte endast att skolarbetet ska bedrivas enligt demokratiska arbetsformer utan att elever också ska lära sig ett demokratiskt förhållningssätt till omvärlden. Begreppet "demokratisk kompetens" innefattar självfallet fler dimensioner än så men kan svårligen definieras kortfattat. För denna uppsats vidkommande kan sägas att en del av denna handlar om elevers attityder i värdegrundsfrågor. I detta ingår begrepp som tolerans, empati och respekt gentemot sina medmänniskor (Molloy 2007, 111-112). Molloy menar att det inte tydligt nog framgår i skolans läroplan att den demokratiska kompetensen kan utvecklas inom ett ämne. På liknande sätt lyfter jag sambandet mellan skönlitteratur i undervisningen och värdegrundsfrågor i min undersökning. I detta sammanhang blir begreppet "narrativ fantasi" myntat av den amerikanske filosofen Martha C. Nussbaum centralt. Nussbaum anser att förmågan till narrativ fantasi, som är viktig i en demokrati, bäst kan övas genom arbete med skönlitteratur. Magnus Persson refererar till Nussbaum som definierar "narrativ fantasi" som "en förmåga att leva sig in i hur andra människor – med annorlunda villkor, erfarenheter och värderingar – tänker, känner och lever. Det är en förmåga att skifta perspektiv och synvinkel, att se sig själv i den andre och den andre i sig själv". (Persson 2007, 257)

Maria Nilsson diskuterar en mängd ungdomsböcker utifrån genus i boken *Från Gossip Girl till Harry Potter. Genusperspektiv på ungdomslitteratur* (2010). Boken behandlar ungdomslitteratur inom olika genrer: chicklit-genren, samtidsrealism, fantasy, skräck/vampyrlitteratur och hon har ett avslutande kapitel om tjejer och vrede. Nilsson märkte att det var vanligt förekommande med arga flickor i litteraturen hon tog del av och hur vrede fortfarande är något som anses vara manligt. Nilsson lyfter i övrigt bland annat hur tjejerna i chick lite genren visar en ovilja till förändring, eventuellt som ett motstånd mot en förlegad feminism och det finns många pojkar på jakt efter en manlig identitet i

de realistiska samtidsromanerna. I fantasyböckerna ser författaren att killarna ofta intar den aktiva rollen medan tjejerna är de förnuftiga och stöttande medan det i skräck/vampyr kategorin ofta ingår tjejer som ej passar in.

I Angelica Simonsons artikel *Default heterosexualitet i arbetet med noveller i språkundervisning på högstadiet* (2017) undersöks vilka konstruktioner av sexualitet som skapas i arbetet med noveller inom ramen för språkundervisning. Vidare problematiserar hon vad som nämns och icke nämns i texterna och hur detta påverkar elevernas möjlighet till identifikation. Detta görs i ljuset av att tidigare undersökningar visat på svårigheter för andra än heterosexuella att kunna identifiera sig i språkundervisning, ett resultat som även Simonson finner i sin undersökning. Simonson utgår från ett queerteoretiskt perspektiv där hon tittar på det som inte nämns i texterna då hon menar att det är genom att belysa något, till exempel någons sexualitet, som man pekar ut detta som avvikande. Att inte belysa heterosexualiteten, eller ens nämna den, är att ta den för given, den är normen. När heterosexualiteten är förgivettagen menar Simonson att det skapas ett narrativt utrymme att fördjupa berättelsen på andra plan men det innebär även att de utanför heteronormen får begränsade möjligheter till identifikation genom texterna och i arbetet med dem.

Linda Adamsson och Annika Lindgren undersöker i sitt examensarbete *Ordning och reda i genusordningen? - En analys av fyra skönlitterära böcker* hur genus görs i fyra skönlitterära böcker som används i grund- och gymnasieskola. I sin textanalys använder de sig av Maria Nikolajevas schema över manligt och kvinnligt för att kunna svara på sina tre frågeställningar gällande genus, manligt/kvinnligt samt sexualitet. De kommer fram till att heteronormen till stor del återskapas i deras urval av böcker samtidigt som de ser att den i en viss utsträckning problematiseras (2008).

Även Ellinor Andersson analyserar i sitt examensarbete fyra skönlitterära böcker, detta med queerteori som analysmodell. Hon undersöker hur sexuella identiteter konstrueras i valda böcker samt vilka positioner en som läsare erbjuds och hur de korrelerar med skolans värdegrund (*Förgivettagen heterosexualitet*, Andersson, E. 2012).

Metod

Syftet med denna studie är, som nämnts ovan, att analysera hur normer kring genus och sexualitet konstrueras och ifrågasätts i två skönlitterära böcker samt koppla detta till skolans värdegrund. Valet av metod blir följaktligen en form av textanalys. Textanalysen kommer att göras utifrån ett queerteoretiskt perspektiv, vilket innebär att när jag undersöker hur sexualitet och genus konstrueras kommer jag titta på hur den skapas utifrån heterosexualiteten som norm. Jag kommer med hjälp av den teoretiska bakgrunden utgå från de av samhället skapade normerna som reglerar hur vi förväntas agera utifrån vårt kön. Jag kommer undersöka det som nämns i texterna såväl som det som utelämnas då normer ofta är så förgivettagna att det som inte nämns kan ses som ett antagande (Simonson 2017, 183).

I min textanalys använder jag mig utav ett motsatsschema av Maria Nikolajeva, docent i litteraturvetenskap. Hon har tagit fram detta schema för att lättare kunna finna genusstereotyper i böcker, när pojkar/män och flickor/kvinnor har beteenden som följer de könstypiska normerna. Manliga och kvinnliga egenskaper byggs upp som motsatser till varandra och hon har utifrån det skapat detta schema för att synliggöra dessa stereotypa egenskaper när man analyserar karaktärer i litteratur. Jag kommer använda detta schema som ett verktyg när jag analyserar hur genus gestaltas i valda böcker. Nikolajevas schema kommer hjälpa mig att se huruvida karaktärerna följer, eller avviker, från stereotypa könsmonster (Nikolajeva, Maria, *Barnbokens byggklossar* 1998, 64-65). Detta schema bygger på samma föreställning om två kön vilka definieras utifrån varandras olikheter som Butlers heterosexuella matris (Butler 2005, 10). Det överensstämmer även med Hirdmans förklaring av genussystemet som ordnar könen under två logiker som hålls isär och ses som två motpoler (Ambjörnsson 2004, 17). Detta gör att Nikolajevas uppställning kring könsstereotypa egenskaper lämpar sig bra som verktyg för detta arbete då det visar på den struktur av stereotypa föreställningar kring könen som queerteorin motsätter sig.

Män/pojkar	Kvinnor/flickor
Starka	Vackra
Våldsamma	Aggressionshämmande

Känslökalla/hårda	Emotionella, milda
Tävlande	Lydiga
Rovgiriga	Självuppoftande
Skyddande	Sårbara
Självständiga	Beroende
Aktiva	Passiva
Analyserande	Syntetiserande
Tänker kvantitativt	Tänker kvalitativt
rationella	intuitiva

Jag kommer i mitt examensarbete utgå från sexualitet som en social konstruktion. I begreppet kommer jag, utifrån Ambjörnssons breddade definition, inte enbart syfta på sexuellt umgänge utan även på begär, känslor och sociala relationer (Ambjörnsson 2004, 13-14).

Metodkritik

I mitt arbete avser jag undersöka hur genus och sexualitet konstrueras i två valda ungdomsböcker och mina slutsatser kan inte ses som generella för ungdomslitteratur utan rör enbart dessa två texter. Jag är medveten om den möjliga risken att jag som läsare har varit färgad av mina egna kulturella glasögon rörande genus och sexualitet vilket skulle kunna ha påverkat mitt arbete. Att garantera en helt neutral läsning utan påverkan av tidigare erfarenheter är näst intill omöjlig men jag har under min arbetsgång aktivt ifrågasatt och reflekterat kring min läsning och dess objektivitet. Att andra läsare potentiellt hade sett eller uppmärksammat andra saker i texten är dock möjlig då min läsning i slutändan är påverkad av min förförståelse. Att jag har haft Nikolajevas motsatsschema att utgå från samt att jag har antagit ett queerteoretiskt angreppssätt anser jag har gett mitt arbete en hög reliabilitet och avsevärt minskat risken för subjektiv läsning. Detta då jag inte förlitat mig på egna föreställningar om till exempel manligt och kvinnligt eller rådande normer utan använt dessa, i teorin förankrade, verktyg. Att jag i mitt teoriavsnitt har definierat viktiga begrepp och klargjort vilka teorier jag utgår från tror jag även det har ökat mitt arbetes trovärdighet. Min målsättning har även varit att ha

hög transparens i mitt arbete då jag tydligt motiverar mina val av exempel ur verken samt knyter dessa till mina teoretiska och metodologiska verktyg.

Urval

Jag har valt att grunda min undersökning på två ungdomsromaner som på olika sätt rör ämnet genus och sexualitet. David Levithan, författaren till *Jag, En*, har en bakgrund av att skriva ungdomslitteratur med teman som tänjer på gränserna för vad sexualitet och kärlek innebär. *Gilla Hata horan!* av Johanna Nilsson är en bok som är skriven med avsikt att användas i skolan, ursprungligen med temat mobbning i fokus. Utifrån denna information är det relevant att undersöka böckerna i fråga utifrån ovan nämnda frågeställningar.

De två böckerna jag har valt skiljer sig åt på flera olika sätt gällande såväl omfång, innehåll och stil samt avsikt. *Gilla "Hata horan!"* är, som nämnts, riktad till högstadielärover, utformad för att användas i just skolan. *Jag, En* däremot är skriven som en "vanlig" skönlitterär bok. Båda två behandlar, bland annat, ämnen såsom relationer och kärlek samt riktar sig primärt till ungdomar.

Analys

Jag, En

Jag, En (Levithan: 2013) handlar om individen En som varje dag vaknar upp i nya kroppar vars enda likheter med varandra är att personerna bor relativt nära varandra samt att de är i samma ålder. En dag befinner sig En i Justins kropp och blir förälskad i Justins flickvän Rihannon. En berättar om sin situation för henne och de två fortsätter träffas men möter olika hinder, känslomässiga och logistiska, som gör det svårt för dem att ha en kärleksrelation. Boken är skriven ur Ens perspektiv.

Odefinierat kön

Jag vaknar. Det första jag måste göra är att ta reda på vem jag är. Det handlar inte bara om kroppen- om att slå upp ögonen och se efter om huden på mina armar är ljus eller mörk, om mitt hår är långt eller kort, om jag är tjock eller smal, kille eller tjej, ärrig eller slät. Kroppen är det som är lättast att anpassa sig till om man är van vid att vakna i en ny kropp varenda morgon. (Levithan 2013, 7)

Så inleds boken och det är ett citat som säger en hel del om huvudkaraktären En. Som nämnts tidigare så är detta en karaktär som föds i olika kroppar varje dag, kroppar som tillhör personer med olika utseende, intressen, sexualitet och kön. En däremot är alltid densamma, en karaktär som rör sig utanför dessa kategoriseringar, som inte låter sig, eller kan, definieras utifrån någon utav dessa rubriker. Det är inte heller något som för En är viktigt eller ens relevant. Huruvida En för dagen vaknar som kille eller tjej nämns inte ens först i en upprädningslista av olika fysiska, mindre viktiga, aspekter vilket tyder på dess lilla signifikans. En får vid ett tillfälle frågan från Rihannon om hen inte känner sig mer som en kille eller tjej och En svarar att "Jag är bara jag" (Levithan 2013, 216). En bryter därmed mot Butlers heterosexuella matris genom att inte identifiera sig som något av de två könen som modellen bygger på (Butler 2005, 10). Samtidigt så är det uppenbart att En, åtminstone tidigare i sitt liv, har förhållit sig till just denna binära könsuppdelning. "Det fanns dagar när jag kände mig som en flicka och dagar när jag kände mig som en pojke, och de dagarna stämde inte alltid överens med kroppen jag befann mig i."

(Levithan 2013, 267). För att identifiera sig som till exempel flicka behöver man ha någon typ av uppfattning av vad detta innebär samt vara medveten och till viss del erkänna uppdelningen könen emellan. Att En vid flera tillfällen säger att hen inte identifierar sig som ett särskilt kön får mig att anta att det är resultatet av en process där En inte har blivit begränsad eller påverkad av ett kroppsligt kön då ju detta för hen varierar.

Utifrån de egenskaper som enligt Nikolajevas schema utgör normen för manligt respektive kvinnligt så faller inte En inom ramen för någon av dessa kategorier utan visar på egenskaper från båda fack (Nikolajeva 1998, 64-65). Samtidigt så är En emotionell och mild, kvinnliga egenskaper enligt schemat, i hur hen känner i sina relationer och agerar gentemot människor i hens närhet. En har förmågan att till viss del uppfatta hur de personer vars kroppar hen "lånar" är och agerar. Hens förhållningssätt är att bryta så lite som möjligt mot hur En tror att personen skulle ha gjort, sagt och klätt sig för att minimera eventuella störningar eller förändringar i den personens liv. En känner med alla personer vars kroppar hen intar, visar stor respekt för deras liv och vill inkräkta så lite som möjligt på deras levnadssätt. I situationen från nedanstående citat befinner sig En på pojkens, vars kropp han befinner sig i, farfars begravning och En visar här sin känslosamma sida:

Tårarna väller upp i mina ögon, trillar ner över mitt ansikte. Först förstår jag det inte, för jag känner egentligen inte mannen de pratar om – jag känner ingen av människorna i det här rummet. Jag är inte en del av det här...och det är därför jag gråter. För att jag inte är en del av det här och aldrig kommer vara en del av något sådant här.

(Levithan 2013, 282)

En är, i enlighet med det som klassas som typiskt manligt, självständig och aktiv i hur hen lever och agerar i sitt liv. Till exempel initierar och styr hen upp träffar med Rihannon och hela karaktärens liv bygger till stor del på att hen är självständig i allt den gör då En var dag behöver ta beslut kring hur hen ska förhålla sig till den kropp som hen vaknar upp i samtidigt som En är helt ensam i sin situation. I utdraget nedan är En i en kropp som tillhör Leslie, en tjej som precis hjälpt sin bror ur en situation där han blivit påkommen med hasch. När brodern, trots detta, är otrevlig mot henne så reagerar En och går för ovanlighetens skull emot hur hen tror att Leslie skulle ha agerat.

”Hördu”, säger jag, ” din lögnaktiga lilla pårökta kärring. Du ska vara snäll mot mig, fattar du? Inte bara för att jag ställer upp och skyddar dig utan för att jag är den enda människan i världen som är schysst mot dig för tillfället. Fattar du det?”

Owen mumlar något instämmande, chockad och kanske lite ångerfull.

”Bra, säger jag och knuffar ner lite grejer från hans hyllor. ”Ha det så kul med städningen nu.” (Levithan 2013, 53)

Manligt/kvinnligt

Rihannon är personen som En i början av boken blir förälskad i och som är i en relation med Justin. Justin beskrivs av En som en ”typiskt kåt kille” (Levithan 2013, 169) och om Rihannon får vi snabbt reda på att ”Hon är söt, men det vet hon inte om.” (Levithan 2013, 10). Citaten är stereotypa beskrivningar av en kille och en tjej och det är även så de till stor del framskrivs i boken. Liksom män och kvinnor ställs mot varandra som dikotomier som förväntas vara varandras motsatser så porträtteras även dessa två som varandras motsatser. Justin är en osympatisk, ovärdad ung man som framställs som känslökall och som är van vid att bestämma och få sin vilja igenom. Det är Justin som bestämmer musik i bilen, som avgör huruvida han och Rihannon ska träffas eller ej och det ligger inte i hans natur att till exempel fråga sin flickvän hur hon mår. Vid ett tillfälle när En är i Justins kropp lägger En märke till dynamiken Justin och Rihannon emellan. ”Hon väntar in mig. Justin är den som tar första steget. Justin är den som kommer på saker och ting. Justin är en som säger vad de ska göra” (Levithan 2013, 15).

Rihannon hamnar bitvis väldigt tydligt inom ramen för den normativa tjejen, det som gestaltas som typiskt kvinnligt, enligt Nikolajevas schema (Nikolajeva 1998, 64-65). När Rihannon ska berätta om ett av sina finaste minnen för En så väljer hon att berätta om hur hennes mamma och hon gick en modevisning då de fick tillfälle att ta på sig fina klänningar och bli sminkade. Vidare beskrivs hennes rum där ”dockorna trängs med eyelinerpennor och modetidningar” (Levithan 2013, 198). Hon intar en passiv, nästan kuvad, roll och inväntar direktiv från sin pojkvän och i hans närhet blir hon den blida, lydiga och sårbara flickan som blir dåligt behandlad av sin partner. Vid ett tillfälle är En för dagen i en tjejkropp, tillsammans med Rihannon i skolan när Justin passerar dem i korridoren.

Justin dyker upp för första gången mellan andra och tredje lektionen. Vi möter honom i korridoren. Han låtsas nätt och jämt känna igen Rihannon och nonchalerar mig totalt. Han slutar inte ens gå, nickar bara åt henne. Hon blir sårad- det märker jag- men hon säger ingenting om det till mig. (Levithan 2013, 63)

Det är dock framförallt i sin relation till Justin som Rihannon så tydligt faller inom mallen för typiskt kvinnligt. När hon är med En så betar hon sig annorlunda, då står hon på sig, tar egna initiativ och antar färre klassiskt kvinnliga egenskaper, En utmanar hennes normativa föreställningar. Det är när hon speglas mot en normativ man som hon själv också blir normativt kvinnlig, när de två ställs mot varandra.

Avvikande från heteronormen

Angelica Simonsson menar att det är när man specifikt nämner något, till exempel en sexuell läggning i en text, som man riskerar att på så vis markera att detta är något som avviker från det förgivettagna (2017, 172-173). Vid ett fåtal tillfällen synliggörs känslor och tillhörigheter utanför heteronormen i något som skulle kunna ses som ett utpekande av något avvikande, till exempel då en av personerna som En vaknar upp i är Vic som har "kvinnligt biologiskt kön, manligt genus" (Levithan 2013, 266). Även om det för oss läsare oftast är väldigt tydligt genom olika markörer i texten vilket kön personerna tillhör så är detta enda gången som författaren väljer att skriva rakt ut vilket biologiskt kön en karaktär har. Detta fungerar därför som en outtalad markör om att det rör sig om något bortom det förväntade och normativa. Vilket genus eller sexuell läggning som Vic har är inte viktigt för att bokens handling ska framskrida, däremot så leder den till att En funderar kring sig själv.

Jag trodde fortfarande på folk när de sa att jag var tvungen att vara antingen eller. Ingen sa något annat, och jag var för liten för att tänka själv. Jag hade ännu inte lärt mig att jag var både och – och varken eller- i fråga om kön. (Levithan 2013, 267)

Samtidigt som det, som sagt, i ett avseende blir avvikande i förhållande till den normativa heterosexualiteten, visar den även på just det som queerteorin eftersträvar, att ta bort behovet av att kategorisera och definiera olika könstillhörigheter och sexualitet

(Rosenberg 2002, 11). Här presenteras ett alternativt sätt att se på sig själv och andra, ett alternativ där kön inte är en kategori.

Idrottskillar, våldsamma män och omvårdande mammor

David Levithan har i boken fått med en bred och varierad representation av bland annat egenskaper, bakgrund och utseenden bland de ungdomar i vars kroppar En vaknar. Representerat finns olika familjekonstellationer såsom ensamstående pappor, stora familjer, kärnfamiljer, fattiga familjer och troende familjer. Rörande utseende finns där även en omfattande repertoar med allt från en kraftigt överviktig kille till en supersexig tjej och det mesta där emellan. Mest tydligt för mig är det att Levithan har varit angelägen om att presentera flera olika möjliga sätt att förhålla sig till kön och sexualitet. Även om karaktärerna i boken många gånger beskrivs utanför stereotypa könsmonster så finner jag tre återkommande karaktärsdrag som är stereotypa.

Ett återkommande inslag i boken är ”idrottskillen”. ”Vanessas pojkvän, en idrottskille som heter Jeff, tror att hon har lingonvecka.” (Levithan 2013, 224). I citatet har tjejen ”lingonvecka”, det vill säga hon menstruerar, ett biologiskt förlopp som vi alla vet är exklusivt för det kvinnliga könet. Detta ställs emot Jeff som sägs vara en ”idrottskille”, ett begrepp som jag förstår som en kille som förmodligen är vältränad och såväl intresserad av som duktig på olika typer av sporter. Uppdelningen könen emellan blir extra tydlig i denna mening, de två biologiska ytterligheterna ställs mot varandra. ”Idrottskillen” är nästan som en schablon över en typisk kille, en karaktär som är så stereotyp att den känns som en obligatorisk del av alla high school filmer där han är ansiktet utåt för heteronormen.

I boken gestaltas männen och killarna vid flertalet tillfällen som hotfulla, våldsamma och utåtagerande, uteslutande mot samma kön, och det rör syskon, pojkvänner och fäder.

När jag har varit pojke har mina bröder - både storebröder och småbröder - brottats med mig, slagit mig, sparkat mig, bitit mig, knuffat mig och gett mig fler öknamn än jag någonsin skulle kunna räkna upp. (Levithan 2013, 38)

”Jag väntar mig inte att vår pappa ska slå Owen. Men han golvar honom så fort han ser honom i huset” (Levithan 2013, 50). Denna våldsamhet är, enligt Berg (2009, 42), ett sätt för pojkar att genom att undvika ett beteende som skulle kunna sammankopplas med homosexualitet skapa sin egen maskulinitet. Att de manliga karaktärerna i boken vid upprepade tillfällen gestaltas som våldsamma och att ”idrottskillen” är representerad vid flera tillfällen bidrar till konstruerandet av ett manligt genus som framställs som aktivt, tävlingsinriktat och fysiskt, i enlighet med Nikolajevas uppställning. Med andra ord riskerar boken att förmedla en, bitvis, mycket normativ manlighet.

En vaknar upp i en ny kropp som tillhör Roger Wilson.

”Det är dags för Roger Wilson att gå till kyrkan.

Jag sätter snabbt på mig hans söndagskläder, som antingen han själv eller hans mamma praktiskt nog lade fram i går kväll. Så går jag ner på bottenvåningen och äter frukost med hans mamma och hans tre systrar. Någon pappa syns inte till. Jag behöver inte ta särskilt mycket kontakt för att fatta att han stack när den yngsta dottern var nyfödd och att livet har varit svårt för deras mamma ända sedan dess.”

(Levithan 2013, 84)

Mammorna i boken framställs i flera fall som de omvårdande och de som har hand om husets domäner. Inga föräldrar har en stor roll i handlingen men de nämns ofta och vid de tillfällen de nämns så är det mammorna som har hemskola, lagar mat och tar hand om väckningen om morgonen. I utdraget ovan så är det mamman som helt ensam tar hand om barnen, i stark kontrast till den frånvarande pappan som valt att lämna familjen. Vid sex olika tillfällen blir tonåringarna vars kroppar En vaknar i väckta av sin mamma, inte vid ett enda tillfälle är det av en pappa. Även om de flesta mammorna inte utmålas som omhändertagande och de flesta killarna inte beskrivs som aggressiva i boken blir det en tydlig distinktion dem emellan då de aldrig är inne på varandras arenor: inte en enda tjej tar till våld och inte en enda pappa väcker sitt barn på morgonen. Dessa två beteende, männens aggressioner och moderns vårdande natur, förstärker bilden av könen som en dikotomi, varandras motsatser.

En icke förgivettagen heteronorm

I boken finns det flera olika sexuella läggningar representerade och där finns även många fall då vi som läsare aldrig får veta vilken sexuell läggning personen i fråga räknar sig till. Som mottagare är det förmodligen lätt att i ett försök att kategorisera karaktärerna utgå från att en person som är i en relation med en person av motsatt kön är heterosexuell och att en karaktär som är förälskad i en av samma kön är homosexuell men det kan vi som läsare inte ta för givet. I boken används inte benämningar på sexuella läggningar såsom bi-, homo- eller heterosexuell över huvud taget vilket stämmer väl överens med queerteorins vilja att radera kategorier och definitioner av sexualitet (Rosenberg 2002, 11). I de fall då vi får reda på något om karaktärers sexuella preferenser är det oftast genom ett sammanhang snarare än något uttalat. Detta ser vi i exemplet nedan då En vaknar i en ny kropp av att telefonen ringer.

Telefonen ringer.

Jag sträcker mig efter den och tänker att det är Rihannon.

Trots att det inte kan vara hon.

Jag tittar på namnet på displayen. Austin.

Min pojkvän. ”

Hallå?” svarar jag.

”Hugo! Klockan är nio, och du har beställt väckning. Jag är där om en timme. Gå och gör dig riktigt fin.” (Levithan 2013, 147)

Ytterligare ett exempel på hur vi som läsare får information om personernas sexuella läggning genom ett sammanhang är när Dylan beskrivs: ”Dylan är en riktig charmör. Han är dessutom, såvitt jag kan avgöra, förälskad i tre olika tjejer samtidigt” (Levithan 2013, 212). Angelica Simonsson skriver att heterosexualiteten många gånger är så förväntad och förgivettagen att den inte nämns utan är så djupt normaliserad att den inte ens behöver uttalas. Det är istället det som faktiskt benämns i texten som avgör vad som, i förhållande till normen, blir det avvikande (2017, 171-172). Levithan väljer att synliggöra heterosexualiteten på samma sätt som sexualiteter utanför heteronormen, vilket resulterar i att heteronormen i boken till viss del raderas och inte blir lika förgivettagen. Istället för att ha heterosexualiteten som ett grundantagande och enbart synliggöra de sexualiteter som frångår detta antagande så belyser han alla sexualiteter på samma sätt och med

samma styrka. Detta leder till att ingen specifik sexuell läggning avviker genom att nämnas specifikt.

Sexualitet kopplad till kön eller ej

En är handlöst förälskad i Rihannon och vill vara med henne oavsett de svårigheter det medför, medan Rihannon däremot kämpar med situationen, att En möter henne i olika kroppar var gång.

”Jag tror inte att jag klarar det här.”

Jag sitter tyst i ett ögonblick. ” Du tror inte att du klarar det, eller du *vill* inte klara det?”

”Jag vill. Det gör jag verkligen. Men hur ska det gå till, En? Jag fattar bara inte hur det ska vara möjligt.”

”Vad menar du?”

”Jag menar att du är olika personer varje dag. Och jag kan helt enkelt inte älska alla personer som du är lika mycket. Jag vet att det är du där inne. Jag vet att det bara är förpackningen. Men jag kan inte, En. Jag har försökt. Och jag kan inte. Jag vill...jag vill vara en sån människa som klarar det- men jag kan inte.” (Levithan 2013, 292)

Dagen då Rihannon och En träffas för första gången, dagen som till stor del är grunden till deras förälskelse, så är En i en killkropp. Det är tydligt för oss som läsare, såväl som för En, att Rihannon är mer fysisk och tillgänglig när En befinner sig i en killkropp. Det är uppenbart att Rihannon enbart är fysiskt attraherad av En när hen befinner sig i en killkropp och hon uttalar även en önskan om att En skulle befinna sig i samma killkropp hela tiden.

Vi går till en park, promenerar omkring, leker i klätterställningen och pratar. Jag märker att hon inte är lika kärleksfull mot mig när jag bor i en tjej kropp, men jag säger inget om det. Hon är i alla fall med mig och hon är i alla fall glad, och det är betydelsefullt.

(Levithan 2013, 238)

Det är för Rihannon även av vikt att veta vilket kön En identifierar sig med, hon frågar till exempel ”Är du verkligen inte antingen kille eller tjej?” (Levithan, 2013, 216). Det

blir även tydligt i en konversation Rihannon har med En att hon ser hen som en kille då hon benämner hen som *honom* när de två diskuterar hur ett framtida möte med hennes föräldrar skulle kunna gå till. De anspelar på det faktum att En redan träffat Rihannons föräldrar då hen befann sig en dag i hennes kropp. Hennes heterosexualitet, eller samhällets rådande heteronorm, är så starkt rotad att hon automatiskt ser En som en kille även om En själv inte identifierar sig med något kön.

Det ska jag absolut komma ihåg när du verkligen träffar dem. `Mamma och pappa, det här är En. Ni tror att det är första gången ni träffar honom, men i själva verket har ni träffat honom förut, när han var i min kropp. (Levithan 2013, 215)

Ens sexualitet och vem hen blir förälskad i är inte kopplad till kön och utmanar därmed heteronormens binära system som bygger på två olika kön som attraherar varandra.

Åtrå är åtrå och kärlek är kärlek, det är min erfarenhet. Jag har aldrig blivit förälskad i ett kön. Jag har fallit för individer. Jag vet att det finns folk som har svårt för det, men jag fattar inte varför det ska vara så svårt när det är så uppenbart. (Levithan 2013, 151)

Att En varken identifierar sig med ett särskilt kön eller kopplar sin sexualitet till kön skulle kunna ha sin förklaring i den könsskapande process vilken tar avstamp i det biologiska kön vi föds med som En, av förklarliga skäl då hen inte besitter en fysisk kropp, inte har genomgått. Lena Berg (2009, 40) beskriver denna process som en som utgår från skapandet av skillnader mellan könen och att processen även påverkar sexualiteten där normen bygger på attraktion mellan de två könen.

Även om Rihannons attraktion för En är starkare när hen befinner sig i en killkropp så verkar det inte vara relevant eller spela någon roll för En i vilket kön eller med vilket utseende hen vaknar upp. Vid ett tillfälle uttrycker hen dock att ” Jag är alltid som mest nöjd när jag ser alldeles lagom bra ut.” (Levithan 2013, 157) men detta verkar röra sig om att slippa förhålla sig till onödig uppmärksamhet snarare än en identifikationsfråga. Värt att nämna är att kommentaren från En förutsätter att det finns en norm att förhålla sig till rörande vad som är attraktivt, och därmed även vad som inte anses vara attraktivt, och att En förhåller sig till denna norm. I övrigt är det som om Ens sexualitet bygger helt

på personlighet och är totalt frånkopplad kön och den fysiska attraktionen är för En inte beroende av utseende. Med ett undantag. För när En vaknar upp i en kropp som tillhör en kraftigt överviktig kille så är det inte bara ansträngande rent fysiskt utan En är även obekvämt i denna kropp på ett mentalt plan.

”Vad är det?” frågar jag till sist.

”Det är bara det att...jag ser dig inte där inne. Jag brukar kunna göra det. En glimt av dig i ögonen. Men inte i kväll.”

På något sätt är det smickrande. Men hennes sätt att säga det är samtidigt nedslående.

”Jag lovar att jag är här inne.”

”Jag vet. Men jag kan inte hjälpa det. Jag känner helt enkelt ingenting. När jag ser dig på det här sättet göra jag inte det. Jag kan inte.”

”Det gör inget. Anledningen till att du inte ser det är att han är så olik mig. Du känner ingenting för att jag inte är sån här. Så på sätt och vis är det logiskt.” (Levithan 2013, 288)

Vi har förstått sedan tidigare att Rihannons sexualitet delvis är kopplad till kön men hon har ändå alltid känt igen Ens person och haft behållning av att träffa hen, även om attraktionen inte varit där när En har befunnit sig i en tjejkropp. Att vara överviktig är uppenbarligen ett större hinder för Rihannon då hon varken känner attraktion eller någon igenkänning. En, som hittills har lyckats se bortom de kroppar hen befunnit sig i, finner nu sin kropp problematisk. En uttrycker att ”han är så olik mig” vilket anspelar på att En faktiskt har ett visst utseende och fysik som hen relaterar till. Det framstår som om sexualitet inte är kopplat till utseende eller kön, men just övervikt är det som diskvalificerar en från den sexuella arenan. I sin strävan att inkludera alla så stigmatiserar och utesluter Levithan istället de som är överviktiga.

Gilla ”Hata horan!”

Gilla ”Hata horan!” av Johanna Nilsson (2012) är ett samarbete mellan författaren, Pocketförlaget och Friends med syftet att få folk, inte minst elever, att reflektera kring kränkningar och mobbning och våga stå upp för dem som blir utsatta. Boken berättas i kronologisk ordning ur Jonnas, Glorias och Robins perspektiv, ett perspektiv i taget, och bokens handling tar avstamp i en fest där Gloria pressas av Robin att genomföra sexuella

handlingar. Detta filmas och läggs sedan ut på en facebookside vid namn "Hata horan". Vi som läsare får följa vilka konsekvenser denna händelse får, främst för Jonna, Gloria och Robin, men även för de andra ungdomarna på skolan och hur gruppkonstellationer och relationer ändras och utmanas.

Tjejer är vackra, killar är bra på idrott

I bokens första del får vi ta del av berättelsen utifrån Jonnas perspektiv. Jonna är en, snart, 16-årig tjej som bor tillsammans med sin mamma och mammans pojkvän Abbe. I Jonnas ögon är hennes bästa kompis Gloria vacker och i jämförelse är hon själv tämligen blek och ointressant. Det är nästan med en förälskad röst som Jonna beskriver sin bästa vän.

-Vi har bara en halvtimme på oss så vi måste börja på en gång, säger jag och glider ner från plinten, låtsas irriterad över att hon är nästan en kvart sen.

Hon bara skrattar och kindpusslar mig- det är en ny grej hon börjat med, det har tydligen dykt upp en fransman i teatergruppen och han smacker på som attan- och jag smälter som jag brukar, blir varm och lycklig ända ut i hårtopparna. (Nilsson 2012, 8)

Jonna är spinkig, på gränsen till underviktig, till skillnad från Gloria som är lite knubbig med stora bröst. De två tjejerna porträtteras, genom Jonnas röst, nästan som varandras motsatser där Jonna målar upp en bild av sig själv som nästan androgyn med avsaknad av feminina drag eller egenskaper medan Gloria osar femininitet med stereotypa kvinnliga attribut.

Hon på svajiga kilklacksstövlar och jag i mina bruna kängor utan klack.

Hon i sin svarta korta bomberjacka och ingen mössa, inga vantar. Jag i en visserligen svart men anorakliknande täckjacka som når långt ner över låren. Ingen mössa fast det svider om öronen. *Tumvantar!* (Hur tänkte jag egentligen? Antagligen inte alls. Jag sliter dem av mig, knölar ner dem i jackfickorna.)

Hon med sitt sprakande ljusa hår och jag med min mörka taniga hästsvans och alldeles för korta och lite hackiga lugg (Jag leker frisör ibland. Mamma också. Gloria får gå till frissan. Jag har bara varit hos frissan en gång.)

Hon med sina magiska ögon, jag med mina daskiga gråblå.

Hon med sina kurvor, jag med min pinniga uppenbarelse.

Skam drar genom kroppen. Jag mår illa, försöker krympa, huka mig. Blicken sänks, stirrar ner i marken, glor på de fula kängorna. Jag är så jävla ful. Ful, ful, ful. Hjärtat vill stanna i kroppen, en gråt river någonstans. (Nilsson 2012, 10-11)

I jämförelse med Gloria ser Jonna sig själv som värdelös och ju mer hon speglar sig i Gloria och jämför sig med henne, desto sämre mår hon.

Jag borstar hennes guldlockar. När hon rör på huvudet ser det nästan ut som om det sprätter iväg glödande korn.

Hon borstar mitt axellånga platta, raka bruna hår. Ingenting sprakar eller glöder. (Nilsson 2012, 38)

Nedan är Jonnas tankar kring Gloria och Robin, den första beskrivningen är av Gloria. Hela beskrivningen fokuserar på utseende och hon beskrivs bland annat som *vacker*. Det nämns ingenting om hennes egenskaper eller hur hon är som person. Den andra beskrivningen är av karaktären Robin. Tyngdpunkten ligger på prestationer och vad han är duktig på, utseende nämns även men först lite senare i stycket.

Hon är så vacker att det svider i ögonen. Det är inget jag bara påstår, det är ett faktum, precis som att jorden är rund.

Det blonda burriga håret står som en sky runt ansiktet med den där plutiga munnen, den nätta uppnäsan, de rosiga kinderna som pryds med grymma fräknar om sommaren, och så ögonen, gröna och blå och helt jävla magiska. (Nilsson 2012, 8).

Gloria är kär i Robin. Det är nästan alla tjejer i klassen, utom jag då. Han går i 9B, vi i C. Han spelar forward i Brages P15-lag och har blivit omskriven i tidningen flera gånger för att han är så bra. Han går på frivillig idrott och glänser i allt. Han sjunger i skolans rockgrupp och är så skitsnygg att det borde vara brottsligt, för alla andra killar blir ju deprimerade och kanske rentav självmordsbenägna (han skulle kunna fällas för indirekt dråp). (Nilsson 2012, 19)

Här konstrueras bilden av tjejer som vackra och passiva, i enlighet med Nikolajevas schema (Nikolajeva 1998, 64-65). Detta är en person som beskrivs utifrån det yttre, inte efter hur hon är eller vad hon presterar. I tydlig kontrast till detta skildras den manliga

karaktären som mycket aktiv, fysisk och författaren bygger sin introduktion på vad karaktären gör snarare än hur han ser ut.

Jonna själv beskriver sig själv som ful men bra på idrott och första kapitlet i boken utspelar sig i gymnastiksalen där Jonna ska lära Gloria att hoppa över plint. Att Jonna framställs som någon som inte är vacker men bra på idrott sätter henne dels i kontrast till Gloria som är vacker men inte fysiskt stark samtidigt som Jonna på ett sätt påminner om Robin som är mycket framgångsrik inom idrott. Detta leder till en förstärkning av bilden av Jonna som nästan lite könlös då hon inte riktigt passar in i det normativt kvinnliga facket utan till och med balanserar på vad som stereotypt förknippas med det manliga. Jonna är på flera vis en moralisk kompass i boken, en karaktär som man tycker om. Hon står på den svages sida, först stöttar hon Gloria och sedan Robin, och hon står upp för de hon värnar om, till exempel när Robin i början av boken säger att det är äckligt att deras lärare Leonard är homosexuell.

Manligt genus ger makt

En av bokens huvudkaraktärer, Gloria, bryter till viss del mot normen för hur en tjej förväntas bete sig. I bokens första del får vi, genom Jonnas ögon, lära känna Gloria som en snygg, fnittrig och stereotyp flickig tjej som har en blogg om kläder och smink. Hon längtar efter uppmärksamhet från Robin och hon skickar honom avklädda bilder på sig själv för att vinna hans vänskap, eller i bästa fall kärlek. Men, efter att Gloria, pådriven av Robin, gett honom oralsex och dessutom blivit bestraffad av resten av skolan genom att bli hånad och kallad hora tar hon kontrollen. Någon, som vi senare får reda på är Jonna, startar facebookgruppen "Hata horan 2" vilket är ett svar på facebooksidan Hata horan som Robin startat om Gloria. På "Hata horan 2" antyds det att Robin är homosexuell, ett rykte som sprids som en löpeld bland skolans elever och det tar inte många dagar innan Robin har förlorat alla sina vänner samt sin position som ledare som direkt följd av detta. Det är istället Gloria som blir ledare för gruppen av ungdomar som börjar trakassera och frysa ut Robin. Vid ett tillfälle har Robin släpats in på en toalett för att få sitt huvud spolat i toaletten och Gloria dyker upp. Robin beskriver:

Plötsligt kommer Gloria in på toan och ställer sig bredbent framför mig. Hennes ögon är hat. Bara hat. Bakom mig står Erik och Anton och tvingar mitt huvud bakåt, bänder upp min mun.

- Sug nu, säger Gloria och proppar in toapapper i min mun. Sug nu, hora! Men sug då!

Hon drar in snor i näsan, harklar sig tar sats och spottar.

Loskan rinner långsamt nerför mitt ansikte. Hon ler överlägset. Går iväg.

(Nilsson 2012, 119)

Här antar Gloria de, enligt Nikolajevas schema, stereotypa manliga egenskaperna såsom våldsam, känslökall och rovgirig (Nikolajeva 1998, 64-65) och har tagit sig an en ledarroll i gruppen. Hon är inne och rör sig på arenor som är stereotypa manliga såväl genom sina handlingar, sina ordval samt genom sina egenskaper.

Jag behövde inte göra så mycket själv. Bara gå runt och spela rollen som den nya Gloria.

Nästan alla gick på det på en gång. Karro och Isabel till exempel. De vågade ingenting annat eftersom Erik och Molle börjat snacka skit om Robin och sagt att de fått respekt för mig helt plötsligt. För att jag slog tillbaka. För att jag inte bara lade mig platt och tog emot mer stryk.

Så nu vet jag: För att bli slagen måste man slå. Helst dubbelt så hårt. (Nilsson 2012, 139)

Det är alltså först när Gloria uppvisar de egenskaper som främst förknippas med normen för vad som anses vara manligt som hon får makt. Detta står i tydlig kontrast till hur hon i bokens tidigare del faller inom ramen för en typisk tjej och blir ett offer som blir utsatt för ett sexuellt övergrepp och därefter trakasserad av stora delar av skolan. Värt att notera är dock att det i boken inte innebär större lycka eller välbefinnande för Gloria att få denna makt, tvärtom så verkar hon må sämre än tidigare. Hon tycks ha gett avkall på vem hon faktiskt är för att kunna få den makt hon har fått.

Som nämnts ovan så var det när Gloria föll inom ramen för det stereotypa kvinnliga som hon hamnade i ett underläge där hon blev utnyttjad. Gloria ville göra Robin till lags och det var han som satte premisserna för deras eventuella samröre. I boken sker det vid

upprepade tillfällen att de kvinnliga karaktärerna intar en passiv roll, inte minst i förhållande till de manliga karaktärerna som är de aktiva personerna.

Har de klämt på dina också?

Va?

Dina tuttar!

Vad är det med dem?

Äh, skit i det (Nilsson 2012, 51)

Utdraget ovan handlar om när en tjej frågar Jonna angående killarna i gängets eventuella närmanden. I dessa positioner som passiva hamnar även tjejerna, till viss del, i offerrollen, det är de som är förlorarna i dessa situationer. Ytterligare ett exempel där mannens maktställning, i förhållande till kvinnan, blir tydligt är läraren Ingrid Bräck som, kan antas, bli misshandlad av sin man.

Två veckor efter att ryktet om Robin startats så har han inga vänner kvar. Robin beskriver hur en kille i skolan anklagar honom för att ha tagit honom på rumpan och hur han som bestraffning blir slagen av ett en grupp killar och hånad av ett gäng tjejer.

Fem andra killar från samma klass, bland annat Jerka, sluter upp bakom honom. Jag får en näve rakt i solar plexus och faller ihop på golvet. De börjar sparka på mig. Alla fem. Jag gråter inte. Ger knappt ifrån mig ett endaste ljud. Det ska jag i alla fall inte ge dem. Så fan heller. De skingras. Ljud av andra fötter hörs. Jag tittar upp och ser Gloria, Isabel och Karro passera förbi på bara någon meters avstånd. De fnittrar, vinkar, frågar hur det står till med stjärtlippan idag. (Nilsson 2012, 109)

I citatet ovan framgår det hur karaktärerna inordnas i genussystemet där de delas upp i två grupper som framställs som varandras motsatser; killarna tar genast till våld medan tjejerna *fnittrar* och *vinkar*. De är inordnade i det Hirdman kallar för genuskontrakt (Hirdman 2007, 216-217), ett oskrivet regelverk efter vilket vi lyder. Det blir också tydligt att det är killarna som bestämmer agendan. Det är först när de har slagit Robin som tjejerna går förbi och hånar honom. Berg (2009, 42) skriver om hur det är vanligt att killar tar till en våldsamt ”machos” maskulinitet för att undvika att bli förknippade med homosexualitet. Killarnas reaktioner gentemot Robin efter att det börjat spridas rykten

om att han är homosexuell tycks vara ett exempel på just detta, hur de vill bevisa att de inte avviker från heteronormen.

Bereden väg för Gloria!

Vad som hände?

Vindarna vände.

Jag behövde inte göra särskilt mycket själv. Bara gå omkring och spela rollen som den nya Gloria.

Nästan alla gick på det på en gång. Karro och Isabel till exempel. De vågade inget annat eftersom Erik och Molle börjat snacka skit om Robin och sagt att de fått respekt för mig helt plötsligt. För att jag slog tillbaka. (Nilsson 2012, 139)

Även i exemplet ovan är det killarna som innehar makten då det är Erik och Molle som avgör vem man gillar och tjejerna följer. Dock är det vid detta tillfälle Gloria som innehar den verkliga maktpositionen. En position hon har fått genom att anta fler normativt manliga egenskaper.

Sex på olika villkor

En av de relationer i boken som får mest utrymme och signifikans, och som till stor del är drivkraften i bokens handling, är den mellan Gloria och Robin. Inledningsvis är Gloria kär i Robin, känslor som sedan verkar försvinna i favör för ilska och förakt, men till en början är hon handlost förälskad och gör vad som helst för att vinna Robins gunst. Det Robin bidrar med till deras relation är dock enbart av sexuell karaktär, han har inget kärleksintresse för henne.

Sög. Av. Mig.

Om hon bara gjorde mig den lilla tjänsten så lovade jag att inte sprida fotona som hon skickat mig i utbyte mot att jag blev hennes polare på Facebook. Nej, jag skulle behålla dem för mig själv- jag loovar! Och hon gick på det, den jävla pantade fettobruden! Hon gick på det. Följde med in på Molles rum. Sjönk ner på knä, som för att tillbedja mig. Och sedan sög hon, som om hon aldrig gjort något annat. Hon var säkert hora i ett tidigare liv. (Nilsson 2012, 73)

I denna situation är det Robin som har övertaget och makten och han utnyttjar detta övertag för att få som han vill. Han uttrycker att "Hon spelade rollen som 'Flickan som vill fast hon säger att hon inte vill'. Hon spelade bra." (Nilsson 2012, 74). Utifrån premissen att sexualitet är format av vår tid och vårt samhälle kan man, i detta exempel, se hur det är mannen som har makten, Robin ser det nästan som att Gloria tillbeder honom, det vill säga han känner ett tydligt överläge. Gloria intar en foglig, självupppoffrande och passiv roll, allt i enlighet med den normativa kvinnan i Nikolajevas schema (Nikolajeva 1998, 64-65). Dessutom straffas hon genom att betraktas som en hora och Robin uttrycker att han tycker att Gloria är äcklig. Det blir tydligt att sexuella handlingar i boken sker på olika villkor beroende på vilket kön du tillhör. Detta överensstämmer med hur de olikheter som de könsskapande processerna bygger på även kan förstås i makttermer där tjejernas sexuella handlingsutrymme är mindre än killarnas. Detta leder till att tjejer i större omfattning än killar kallas för "slampiga" när de har sex (Magnusson & Häggström 2011, 40). Gloria börjar efter händelsen att ifrågasätta sig själv och sitt ansvar i det som hände, bland annat funderar hon över vilka signaler hon har skickat genom att visa sitt intresse för Robin och hon reflekterar över sin klädsel.

Det är för att jag är så jävla dum i huvudet, snyftar hon där hon ligger på en bänk i omklädningsrummet. De har rätt. Jag klär mig som en hora. Men jag gillar ju korta kjolar. Varför måste jag vara hora för det? [...]

Det är mitt eget fel, mitt eget fel... (Nilsson 2012, 69)

Detta förstärker bilden av mannen som norm, den som är och gör rätt, medan kvinnan, i detta fall Gloria, tar på sig skulden och utgår från att hon gjort något fel.

Bestraffning av de som avviker

Vi de tillfällen i boken då en sexuell läggning uttalas är det uteslutande när det handlar om läggningar utanför heteronormen. I situationen nedan har Jonna försvarat sin favoritlärare när Robin uttryckt hur äckligt han tycker att det är att läraren är homosexuell. Jonna vill lämna festen som hon och Gloria befinner sig på men Gloria vill stanna.

Jag går fram till Gloria, drar lite i hennes arm.

Kom, vi sticker, säger jag.

Nej, säger hon. Jag vill stanna.
Men de är ju...Hör du inte vad de säger?
Jag vill dansa mer med Robin.
Han tafsar.
Det gör alla killar. De är sådana. Man får stå ut.
Jag vill inte.
Men stick då!
Hennes röst är så hård. Hennes blick så vass. Jag sväljer, sväljer. Har sandpapperhals.
Jag går. Det skrattas bakom min rygg. Jag hör ord som överkänslig och böganhängare.
Du kanske är lesbisk, Jonna? hör jag Eriks röst medan jag går uppför trappan. Är du det? Va? Va? Men svara då, hora!
Lebb-Jonna!
Hora! (Nilsson 2012, 53-54)

I detta exempel så används *lebb* som ett skällsord. Jonna har brutit mot vissa sociala regler och då straffas hon genom att bli kallad ett ord med syfte att peka på något som avviker från normen och på så vis är fel. När man avviker från gruppen straffas man omedelbart genom att tilldelas rollen som "den andre", i detta fall genom att tillskrivas egenskapen av att inte vara heterosexuell. Denna vilja att kategorisera, gruppera och dessutom värdera människor är en stark kontrast till queerteorins vilja att utesluta kategorier i strävan efter att suddas ut normer (Rosenberg 2002, 11-13) och bidrar till att upprätthålla heteronormen som ideal.

Ett annat exempel på när ett begrepp för en sexuell läggning nämns i boken är i en sms-konversation mellan Robin och hans vän Molle. Molle frågar då Robin, i ett sammanhang då de egentligen sms-ar om något helt annat, huruvida Robin är böj, detta sedan det har spridits rykten om Robin. Heteronormen är så närvarande i boken, det är självklart och förutsatt att det är den rådande sexualiteten, därför behöver den inte heller nämnas. Läsarna vet att en av lärarna är homosexuell då vi får reda på att han bor ihop med sin pojkvän. Att han är homosexuell fyller ett syfte för handlingen och det är när Jonna tar honom i försvar som hon straffas med att bli kallad *lebb* och *hora*. Att det som inte stämmer överens med heteronormen ses som avvikande blir tydligt i och med exemplet ovan då Molle känner ett behov av att få svar angående Robins sexualitet. Detta går hand i hand med hur Rosenberg beskriver heteronormen som ett synsätt som kretsar kring

uppdelande, ett vi och ett dem (2002, 102), där det i detta fall är Robin som är ”den andra”. Det styrker även den rådande heteronormen i boken då det inte på något ställe i boken finns ett behov av att utreda huruvida en person är heterosexuell, det är en förgivettagen sexualitet som vi automatiskt utgår från. I boken är det tydligt att det råder en heteronorm, underförstått för oss som läsare men även i bokens handling, dvs hur karaktärerna ser på det som avviker från denna norm som avvikande och negativt. Som nämnts tidigare använder karaktärerna ord såsom *lebb* och *bög* med avsikten att kränka. Att bli kallad för dessa ord eller att det finns en risk att man tillhör de som avviker från heteronormen är för karaktärerna i boken något stigmatiserande. Glorias intention är att hämnas på Robin då hon vid ett tillfälle fabricerar ihop en rad lögnar som hon befäller en av Robins före detta vänner att gå och berätta för Robins föräldrar.

- Säg igen vad du ska säga.

- Att Robin glott på mig i duschen efter gympan och efter fotbollsträningen. Att han försökt kyssa mig och flera andra i laget. Att han har haft ihop det med en lärare. Att han...Öh, jag minns inte, var det något mer?

- Att han aldrig varit med i någon gospelkör på skolan. Att han har sjungit i rockgruppen istället. Lägg in lite satanistgrejer också. Och att han langar sprit till alla fester och själv blir plakat varje gång.

- Okej, jag hajar. Fast...Blir det inte för mycket? De kanske inte tror mig om jag säger allt det där på en gång?

- Ta böggrejen då. Gå nu, jag ser dem. (Nilsson 2012, 129)

Den före detta vännen tvingas berätta en rad, förmodat, påhittade påståenden med avsikten att Robins kristna föräldrar ska bli arga och besvikna på honom. Ett av dessa påståenden är att Robin skulle vara homosexuell. Exemplet gör det tydligt för oss hur stora delar av bokens karaktärer ser på homosexualitet som något negativt och något som skulle göra Robins föräldrar upprörda, inte minst mot bakgrunden av att de är troende.

Texternas koppling till skolans värdegrund

Skolans värdegrund, som alla lärare är ålagda att inkorporera och förhålla sig till i sin undervisning, består av skolans uppdrag samt de värden och värderingar som vi ska förmedla. Skolan har ett demokratiskt uppdrag att genom ett ständigt och systematiskt

värdegrundsarbete, som ska genomsyra undervisningen, skapa ett tryggt skolklimat (Skolverket 2019). Värdegrunden rör många olika aspekter men jag har valt att plocka ut och sammanfatta det innehåll som tydligast innefattas av värdegrundsarbete kopplat till genus och sexualitet då det är detta som är relevant utifrån detta examensarbete.

I skolans värdegrund fastställs att skolan ska verka för jämställdhet, bland annat genom att förmedla människors lika rättigheter, möjligheter samt skyldigheter oavsett kön. Vidare ska eleverna få förståelse för och kunna granska vad som är kvinnligt respektive manligt och hur det kan påverka och begränsa människors liv. Utöver detta ska skolan även arbeta för att motverka dessa skillnader beroende på könstillhörighet. I skolan får ingen utsättas för diskriminering på grund av bland annat kön, könsöverskridande identitet eller sexuell läggning och alla tecken på diskriminering ska motverkas (Lgr 11, 7-11).

Identifikationspotential i texterna

I *Jag, En* ges ett ypperligt tillfälle att diskutera könstillhörighet och identitet, inte minst utifrån karaktären En som är framskriven utan varken kön eller genus. Utifrån den rådande heteronormen som fortfarande genomsyrar stora delar av samhället hade det till exempel varit intressant att diskutera just En utifrån kön och genus, att undersöka huruvida eleverna läser denna karaktär utan kön eller om de direkt eller indirekt har läst in en könstillhörighet. Genom diskussionsfrågor kan man i klassrummet synliggöra olika strukturer på vilka genus konstrueras samt undersöka huruvida heteronormens dikotoma synsätt påverkar oss.

Det finns studier som pekar på att det finns begränsade möjligheter för identifikation inom språkundervisningen för de som inte innefattas av heteronormen (Simonsson 2017, 170) vilket skulle innebära att ett val av litteratur som enbart fokuserar, eller utgår från, heteronormen behöver problematiseras. I *Jag, En* finns en bred representation av sätt att förhålla sig till sexualitet såväl som till kön och möjligheterna ter sig goda för en elev att finna något att, åtminstone delvis, identifiera sig med. Dessutom så visar boken på den mångfald av tillhörigheter som finns vilket ju är ett första steg mot förståelse och acceptans i ett led för att motverka diskriminering, något som ingår i värdegrunden.

I *Gilla "Hata horan!"* är det inte lika många identifikationsmöjligheter utanför heteronormen. I boken används ord för homosexualitet som skällsord och de som är, eller misstänks vara, homosexuella pekats ut som avvikande. Utifrån detta kan man konstatera att det skulle kunna verka mot skolans värdegrund att läsa boken utan att ta upp och problematisera sexualitet och hur den gestaltas i boken. Med det sagt är det förmodligen Johanna Nilssons tanke med att skriva boken som hon gjort, att skapa diskussioner och spegla en ojämlikhet gällande kön, genus och sexualitet. Det finns, i min mening, stora möjligheter att diskutera just detta: hur olika sexualiteter värderas olika i boken samt hur det verkar vara olika spelregler för killar och tjejer. Till exempel skulle man kunna utgå från det faktum att efter att Robin har fått oralsex av Gloria så kallas hon hora medan Robin är fortsatt högst upp på statusstegen.

Didaktisk potential

Det hör till att tjejer ska säga att de inte vill när de egentligen vill.

Eller hur? (Nilsson 2012, 107)

Detta är ett exempel på en tanke från Robin som skulle kunna fungera som utgångspunkt för ett värdegrundsarbete rörande skyldigheter och rättigheter samtidigt som det synliggör de olika förväntningar och maktstrukturer som tillskrivs olika kön. Malin Alkestrand (2016: 71) skriver om didaktisk potential och hon tydliggör att i detta begrepp innefattar hon inte enbart den litteratur som förmedlar samma värdegrund som skolan avser. Hon menar att en motsägelse i värderingar har potential att leda till ett givande didaktiskt tillfälle:

[...] motstridigheter och spänningar i texten gör utmärkta startpunkter som gör det möjligt för läsaren att fundera över sina egna förgivettaganden och inta ett kritiskt förhållningssätt till värdegrundsfrågor. (Alkestrand 2016, 70)

Jag ser att *Jag, En* och *Gilla "Hata horan!"* skulle fungera väl som språngbräda och utgångspunkt i värdegrundsfrågor. Båda böckerna erbjuder många möjligheter att diskutera och problematisera vad som anses manligt och kvinnligt, både utifrån de

karaktärer som representerar en normativ könsbild samt de karaktärer som bryter mot stereotypa könsnormer.

Den amerikanske filosofen Martha C. Nussbaums begrepp ”narrativ fantasi” handlar om förmågan att kunna skifta perspektiv och att leva sig in i hur människor med andra förutsättningar tänker och känner. Nussbaum anser att förmågan till narrativ fantasi, som är viktig i en demokrati, bäst kan övas genom arbete med skönlitteratur (Persson 2007, 257) och Alkestrand menar att Nussbaums teori således även styrker kopplingen mellan skönlitteratur och just värdegrundsfrågor (Alkestrand 2016, 80).

Alkestrand menar att all litteratur har potentiella möjligheter (Alkestrand 2016, 71), däremot är det viktigt att analysera de normer kring genus och sexualitet som eleverna möter genom skönlitteraturen i klassrummet. Det handlar om att som svensklärare vara beredd att diskutera och problematisera dessa normer tillsammans med eleverna för att ta steg på vägen mot tolerans och förståelse. Genom att utgå från och kritiskt granska hur olika normer görs gällande i de två valda böckerna så kan givande reflektioner och frågor byggas på såväl normer som normbrytande karaktärer och strukturer, något som erbjuds i båda böckerna.

Slutdiskussion

Sammanfattningsvis är *Jag, En* en bok som på många vis erbjuder läsaren olika möjliga perspektiv på hur vi kan förhålla oss till kön och till sexualitet. Textens handling rör till stor del konflikten och spänningen mellan En som varken identifierar sig som ett bestämt kön eller sexualitet och Rihannon som genom sin relation till En tvingas förhålla sig till och reflektera kring sin (hetero)sexualitet. Spänningen dessa karaktärer emellan leder till att just frågor kring genus och sexualitet problematiseras och rådande uppdelningar ifrågasätts. Det är just den spänningen dessa karaktärer emellan som leder till att Rihannon reflekterar över sin sexualitet, på samma sätt som jag skulle tro att Levithan vill att läsaren ska fundera. I ett samhälle där så mycket är inordnat under heteronormen med två motsatta kön som förväntas attraheras av varandra så försöker Levithan göra läsaren medveten om andra perspektiv utanför de traditionella gränserna.

Nilsson verkar ha samma agenda, det vill säga att föra upp könsstrukturer och frågor kring dessa till ytan, men hennes angreppssätt skiljer sig från Levithans. Där den senare visar på möjliga sexuella identifikationer och förhållningssätt till kön och genus försöker Nilsson istället gestalta en bild av de normativa föreställningar kring begreppen som råder. Hon har dessutom valt att, i vissa aspekter, dra det till sin spets, förmodligen för att säkerställa att normer och maktstrukturer som hon gestaltar i boken verkligen synliggörs och problematiseras. Det är som att författaren med *Gilla "Hata horan!"* vill få oss att reflektera kring vår samtid utifrån hur det faktiskt ser ut medan Levithan vill erbjuda oss ett alternativt sätt på vilket man kan se på sexualitet och genus.

I *Gilla Hata horan!* är heteronormen ständigt närvarande och ord som *lebb*, *flata* och *bög* används som nedsättande ord på de ungdomar som för stunden anses avvika eller inte är inkluderade i gruppen. Detta riskerar att stärka heteronormen som rådande ideal där allt som inte faller inom den normen pekats ut som avvikande samt att exkludera en grupp läsare från en chans till identifikation i texten. Samtidigt är boken skriven just för att leda till diskussioner och reflektion bland högstadielärover vilket till viss del skulle kunna försvara, eller förklara, den tydliga uppdelningen mellan heterosexualiteten som ideal och utgångspunkt och samkönad sexualitet som något som förknippas med något avvikande och fel i boken. Här har läraren ett ansvar att under läsningen och i arbetet med boken

förmedla den värdegrund som skolan bygger på genom att tydliggöra och exemplifiera hur texten spelar på olika normer och ideal kopplade till genus och sexualitet.

Normskapande och normbrytande

Mitt arbete visar att båda texterna innehåller, delvis, stereotypa karaktärer som bidrar till att konstruera genus utifrån könstypiska normer. Justin från *Jag, En* samt Robin från *Gilla "Hata horan!"* representerar båda två en normativ bild av unga killar. I båda böckerna finns även "sportkillen" representerad på flera ställen. Rihannon i *Jag, En* och Gloria i *Gilla "Hata horan!"* faller i mångt och mycket inom ramen för den stereotypa unga tjejen, men dessa två karaktärer har även gemensamt att de genomgår en utveckling mot mindre normativa genus genom texterna, de är de mest dynamiska karaktärerna. Båda dessa tjejer är som mest normativa i relation till en specifik manlig karaktär, en motpol, och när de sedan tar avstånd från dessa killar förändras deras egenskaper och blir mindre stereotypa. I takt med dessa förändringar vinner även tjejerna mer makt: Rihannon framförallt mer makt över sig själv och sina val men Gloria får makt över andra ungdomar. Båda böckerna bidrar således till att konstruera genus som, till viss del, hävdar det manliga genusets övertag över det kvinnliga, framförallt kopplat till makt. Intressant är att Justin i förhållande till Rihannon förblir densamma medan Robin till viss del genomgår en förändring som korrelerar med förändringen som Gloria genomgår. Förändringarna som de genomgår har en tydlig koppling till makt, men då detta är så starkt sammanflätat med kön och genus går det även att läsa utifrån dessa strukturer. Robin försvagas i gruppen och antar i samband med detta mer normativt kvinnliga drag då han visar sig sårbar och Gloria, som i takt med tilltagande makt, antar ett allt mer manligt genus, blir en otrevligare person.

Det finns även karaktärer som bryter mot såväl heteronormen som mot normen angående könen som en dikotomi med mannen och kvinnan ställda mot varandra. En och Jonna är exempel på karaktärer som till stor del eller delvis faller utanför ramen för många normer. De tycks vara karaktärer framskrivna utan någon uppenbar tyngd åt varken det ena eller andra genuset vilket även korrelerar med det faktum att de båda två har hög moral samt är empatiska och de personerna som man som läsare automatiskt sympatiserar med. Detta överensstämmer med hur Schmidl (2005, 297-298) såg att karaktärerna i *Hjärtans fröjd*

inte höll sig inom de klassiska könsidealerna utan boken stärkte istället bilden av att det inte enbart fanns en typ av maskulinitet och en typ av femininitet vilket Schmidl menar är en av bokens viktiga lärdomar. Denna lärdom ser jag även att läsning av böckerna i detta arbete kan leda till. Vidare ser Schmidl (2005, 316) att personerna i *Hjärtans fröjd* inte är perfekta vilket hon menar leder till att läsaren har lätt för att identifiera sig med karaktärerna i boken. Även detta ser jag stämmer överens med En och Jonna som till viss del är moraliska kompasser men som även bitvis visar på fel och brister i hur de agerar vilket gör dem mänskliga och lättare att identifiera sig med.

Att arbeta med värdegrund och skönlitteratur

Min undersökning visar att *Jag, En* erbjuder flertalet positioner i förhållande till genus och sexualitet för den unga läsaren att identifiera sig med och förhålla sig till samtidigt som handlingens själva kärna, att vakna upp i en ny kropp varje dag, är överklig. Läsaren kan istället välja att koppla Ens liv utan bestämd fysisk kropp, och därav utan bestämt kön, till en möjlig identitet utan definierat kön. Det vill säga, hur överkligt Ens liv än är, så går det delvis att applicera på en verklig människa med skillnaden att en riktig person har en fysisk kropp att förhålla sig till. Utan ett bestämt kön så fallerar även hela motsatstänket byggt på skillnader könen emellan som heteronormen bygger på (Rosenberg 2002, 102-103). Att inte identifiera sig med ett visst kön är inte ett uppdrag eller mål som skolan har, däremot så ingår det bland annat i vårt uppdrag att ”aktivt och medvetet främja elevernas lika rättigheter och möjligheter. [...] Skolan har ett ansvar att motverka traditionella könsmonster.” (Lgr 11, 8). I arbetet med att uppfylla detta uppdrag så är diskussioner och problematisering av rådande könsuppdelning och normer kopplade till dessa viktiga. Nära sammanflätat med genus är sexualitet och som jag har nämnt tidigare i arbetet så är sexualitet, enligt det socialkonstruktivistiska synsättet, ett fenomen som till stor del formas och bestäms av samhället. Samhället fyller även en kontrollerande funktion rörande vad som anses vara accepterat (Löfgren-Mårtenson 2013, 10-11). Skolan som en del av samhället, inte minst kopplat till det uppdrag som anges i skolans värdegrund, har här en viktig funktion. *Jag, En* kan fungera som en plattform för reflektioner och diskussioner med syfte att motverka diskriminering och jobba för ökad förståelse samtidigt som arbetet med den kan innefattas av svenskämnet centrala innehåll samt kan bedömas utifrån kunskapskraven.

Simonsson (2017, 183) upptäckte i sin undersökning hur den konstant närvarande heterosexualiteten i de noveller som eleverna arbetade med aldrig nämndes och hon menar att genom att inte prata om eller peka på heterosexualiteten så stärks den som förgivettagen och förväntad. I ljuset av detta så skulle det i ett arbete med *Gilla "Hata horan!"* vara av vikt att prata om den i boken närvarande heterosexualiteten för att inte riskera att, i enlighet med vad Simonsson menar, förstärka heteronormen som förgivettagen.

Att prata med elever om hur de ser på och förhåller sig till sexualitet och normer kopplat till kön är oerhört viktigt. Skolans värdegrund ska genomsyra arbetet i skolan och behöver, eller bör, inte vara ett avgränsat arbetsområde kopplat till, i detta fall, genus och sexualitet. Kåreland lyfter i *Modig och stark - eller ligga lågt* (2005, 16) vikten av att erbjuda elever böcker vars innehåll kan få dem att reflektera kring genus. Hon menar att det uppdrag som skolan har gällande att motverka traditionella könsroller och könmönster inte är konkretiserat men hon pekar på den viktiga roll som skönlitteraturen har för elevernas skapande av sin uppfattning av genus. Skolans ansvar som förmedlare av litteratur är sammanvävt med dess ansvar för att förmedla olika värderingar, till exempel rörande genus (Kåreland 2005, 358-359). Vid läsning av någon av dessa böcker i grundskolans senare del så kan man med fördel diskutera och problematisera frågor kring genus, könsroller och sexualitet. Detta arbete visar att de två texterna synliggör maktstrukturer och normer kopplade till genus. Båda verken har potential att nå eleverna gällande identifikation eller en känsla av relevans för dem själva, detta gällande erbjudna positioner, karaktärer eller situationer att identifiera sig med. "Jag är bara jag" säger En. Att synliggöra sexualitet och genus i arbetet med dessa två texter skulle kunna vara ett steg på vägen mot att ingen begränsas beroende av kön eller sexualitet i skolan.

Fortsatt forskning

Det hade varit intressant att undersöka hur dessa två böcker fungerar att läsa i högstadielklasser utifrån ett värdegrundsperspektiv riktat mot genus och sexualitet. Forskningen hade med fördel kunnat undersöka hur lärarna tar sig an texterna såväl som hur texterna mottages av eleverna och vilka reflektioner som detta leder till. Det hade även varit relevant att läsa böckerna utifrån ett större värdegrundsperspektiv eller utifrån

ett värdegrundsperspektiv med annat fokusområde då båda böckerna öppnar upp för andra infallsvinklar än de som tas upp i detta examensarbete.

Referenser

Adamsson, Linda & Lindgren, Annika (2008). *Ordning och reda i genusordningen- en analys av fyra skönlitterära böcker*. Examensarbete: Södertörns högskola

Alkestrand, Malin (2016). *Magiska möjligheter. Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete*. Halmstad: Makadam förlag.

Ambjörnsson, Fanny (2004) *I en klass för sig - Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront förlag.

Ambjörnsson, Fanny (2006) *Vad är queer?* Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur.

Andersson, Ellinor (2012). *Förgivettagen heterosexuallitet - En analys av fyra skönlitterära böcker i relation till skolans värdegrund*. Examensarbete: Södertörns högskola

Berg, Lena (2009). *Hur blir unga sexuella aktörer? En konstruktionistisk förklaringsmodell*. I Magnusson, Chris och Häggström-Nordin, Elisabet (red.), *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur, 33-49.

Butler, Judith (2005). *Könet brinner!/: texter*. Stockholm: Natur och kultur

Göransson, Michelle (2012). *Materialiserade sexualiteter: om hur normer framträder, förhandlas och ges hållbarhet*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet.

Hirdman, Yvonne (2001). *Genus - om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber

Hirdman, Yvonne (2007). *Gösta och genusordningen. Feministiska betraktelser*. Stockholm: Ordfront.

Kåreland, Lena (red.) (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

- Levithan, David (2013). *Jag, En*. Älvsjö: X Publishing (på originalspråk 2012)
- Löfgren-Mårtensson, Lotta (2013). *Sexualitet*. Malmö: Liber
- Magnusson, Chris, Häggström-Nordin Elisabet, Berg, Lena (2009). *Inledning. I Ungdomar, sexualitet och relationer*, Magnusson, Chris, Häggström-Nordin, Elisabet (red.). Lund: Studentlitteratur, 19-31
- Molloy, Gunilla (2007) *När pojkar läser och skriver*. Lund: Studentlitteratur
- Nikolajeva, Maria (1998). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur
- Nilsson, Johanna (2012) *Gilla "Hata horan!"*. Falkenberg: Pocketförlaget
- Nilsson, Maria (2010) *Från Gossip Girl till Harry Potter. Genusperspektiv på ungdomslitteratur*. Lund: BTJ förlag
- Persson, Magnus (2007). *Varför läsa litteratur? Om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*. Lund: Studentlitteratur
- Rosenberg, Tiina (2002). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas
- Schmidl, Helen (2005). *It takes two to tango- om Per Nilssons Hjärtans fröjd*. I Kåreland, Lena (red.). *Modig och stark- eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och kultur, 293-317
- Simonsson, Angelica (2017). *Default heterosexualitet i arbetet med noveller i språkundervisning på högstadiet*. Educare nr 2: 169-190
<https://ojs.mau.se/index.php/educare/article/view/356/342> (Hämtad 2019-04-15)
- Skolverket (2019). *Arbeta med skolans värdegrund*.
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/arbeta-med-skolans-vardegrund> (Hämtad 2019-06-07)

Skolverket (2015). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.

